

Liaudiški augalų pavadinimai, siejami su augalo gydomosiomis savybėmis

AURELIJA GENELYTĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

The article deals with Lithuanian phytonyms (plant names) based on the healing properties attributed to the plants concerned. The material is taken both from writings and from the living dialects. The plant names discussed in this article contain (a) names of organs and fluids of the human body, (b) names of diseases which the plants in question are assumed to cure and (c) words referring to symptoms of such diseases. Plant names of this type are still widely used in the modern Lithuanian dialects, but their areal scope is usually narrow.

1. ĮVADINĖS PASTABOS

Nuo seniausių laikų žmonės įvairiais vaistiniais augalais gydo ligas ir negalavimus. Lietuvoje liaudies medicinos ir žolininkystės tradicijos labai senos. Botanikų teigimu, mūsų šalyje auga per 2000 vaistinių augalų (Puidokas 2002: 4), tad visai suprantama, kad apie gydymą žolėmis XIX–XX amžiuje šiek tiek nusimanė daugelis Lietuvos kaimo gyventojų – tai buvo jų gyvenimo kasdienybė. Bemaž kiekviena žolelė laikyta vaistu: *Visos žolės vaistai, tik reikia žinot, kas nuo ko* DJ (LKŽ_K). *Tik smilga ne vaistas, o tei[p] visos žolės gydo* PNMŽ (LKŽ_{XVII} 947). R. Trimako teigimu, XIX a. pabaigoje Lietuvos kaime vyravo liaudiški gydymo būdai. Oficialiosios medicinos paslaugomis naudotasi retai, susirgus mieliau buvo pasirenkamos žolininkų (kartais ir žiniuonių) paslaugos, ir šie žmonės kaimo bendruomenėje turėjo nemenką autoritetą. Autoriaus nuomone, egzistavo netgi savotiškas pasiskirstymas tarp lyčių: liaudies chirurgija ir veterinarija laikytos vyrišku užsiėmimu, o žolininkystė – moterišku (Trimakas 2001: 19). Mokslinėje literatūroje gausi liaudies medicinos ir veterinarijos medžiaga dažnai aptariama įvairiais aspektais, nes tai gali būti kelių disciplinų – antropologijos, biologijos, etnologijos, folkloristikos, medicinos, farmacijos ir net lingvistikos – studijų objektas. Senosios kaimo moterys dar ir šiandien pažįsta labai daug vaistinių augalų ir įvardija juos savais tarmiškais pavadinimais, kurių nerasime nei botanikos vadovėliuose, nei moksliniuose augalų aprašuose. Liaudiški fitonimai (plg. gr. φυτόν ‘augalas’) puikiausiai suprantami vietinių žmonių ir perduodami iš kartos į kartą išliko ir iki mūsų dienų, nes žolininkų sukauptos žinios nebuvo laikomos paslaptimi (priešingai nei žiniuonių žadėtojų), jas perimdavo tas, kuris tuo daugiau domėjosi ar turėjo polinkį rinkti žoleles (Trimakas 2001: 19). Vaizdingų liaudiškų augalų vardų gyvojoje kalboje vartojama tūkstančiai (pvz., vien tik šiaurės panevėžiškių šnektose užrašyta per 800 skirtingų šaknų liaudiškų fitonimų). Dažnai tas pats augalas ne tik kad skirtingose šnektose – net atskiruose kaimuose vadinamas vis kitoku vardu, nes

kalbos vartotojai atkreipia dėmesį į skirtingus augalo skiriamuosius požymius, t. y. pažinimo procese skiriasi profilio aspektas (žiūros kampas), kuris tampa svarbus tam tikroje situacijoje fiksuojant daiktą ar reiškinių. Nominacijos procese itin svarbus yra profiliavimas, t. y. tam tikras specifinis daikto suvokimas, kurio pagrindas – viena ar kita daikto savybė, ypatybė, funkcija ir pan., vadinasi, vienokia ar kitokia daikto kategorizacija, jo priskyrimas vienai ar kitai kategorijai (Gudavičius 2000: 50). Gyvojoje kalboje pavadinimų, nurodančių augalo gydomąsias savybes, vartojama palyginti nedaug. Didžiąją dalį šnektose vartojamų fitonimų sudaro pavadinimai pagal augalo išorinius požymius (vardai, nusakantys augalo žiedų, lapų ar vaisių formą, spalvą, jų panašumą į kokią nors tikrovėje esantį atributą ir pan.). Kadangi visą pasaulį žmonės linkę suvokti vaizdiniais, tai ir įvardijant augalus nominacinėje sistemoje dominuoja vizualiaisiais požymiais paremti pavadinimai. Be to, baigia išmirti XX a. pradžios senoji kaimo karta, pažinusi daugybę vaistingųjų augalų, žinojusi, kokia žolėlė kokią ligą gydo ir pagal tuos gydomuosius požymius įvardijusi nemažai augalų. Tačiau renkant etnologinę medžiagą apie liaudies mediciną ir užrašinėjant liaudiškus augalų pavadinimus lietuvių kalbos tarmėse fiksuota ir keliasdešimt fitonimų (dažniausiai tai vaistinių augalų vardai), kurie nusako konkretaus augalo gydomąsias savybes. Autorės iš tarmių surinkta medžiaga, taip pat LKŽ ir LKŽ_K duomenys rodo, kad liaudiški fitonimai, siejami su augalo gydomosiomis savybėmis, skirtingi į keletą reikšminių grupių.

2. FITONIMAI, SUDARYTI IŠ ŽMOGAUS KŪNO DALIŲ PAVADINIMŲ

Skirtinos dvi tokių pavadinimų grupės.

2.1. Fitonimai, kurių pamatiniu žodžiu nurodoma, kokia kūno dalis yra gydoma:

2.1.1. *akis*: *akėlė* (ŠLU – ²LKŽ₁ 52)¹, *akisopai* (LBŽ 139 [PN]), *akišvietė* (LBŽ 139), *akišvita* (LBŽ 139 [P]), *akšvita* (P – ²LKŽ₁ 87), *akutė* (LBŽ 139) ‘akišveitė’ (Euphrasia) – liaudies medicinoje žolės nuoviru nuo seno gydomos akių ligos (LBŽ 139; VA 1973: 31);

2.1.2. *ausis*: *ausgyda* (P, LBŽ 45 – ²LKŽ₁ 500), *ausiagydė* (LBŽ 45, RŠ – ²LKŽ₁ 500), *ausigydė* (LBŽ 45, BŽ 40 – ²LKŽ₁ 500) ‘akenis’ (Ballota) – vaistinis augalas, kurio nuoviru gydomos ausų ligos (LBŽ 45; LVAS 1941: 16);

2.1.3. *blužnis*: *blužnāžolė* (J, K, LBŽ 88 – ²LKŽ₁ 957), *blužniāžolė* (LL 228 – ²LKŽ₁ 957), *blužniės žolė* (D. Pošk – LKŽ_{xx} 959) ‘blužnutė’ (Chrysosplenium) – nuoviras vartojamas nuo blužnies ligų (LBŽ 88); *blužnpapartis* (P, LBŽ 35 – ²LKŽ₁ 957) ‘kalnarūtė’ (Asplenium) – žolė seniau buvo vartojama blužnies ligoms gydyti (LBŽ 35); taip pat augalo vardas motyvuotas ir klasikinėse kalbose, plg. gr. σπλήν ‘blužnis’;

2.1.4. *dantis*: *dantgalba* (LBŽ 237 [P]) ‘skėstukas’ (Odontites) – antpilas vartojamas vaistams nuo dantų skaudėjimo (LBŽ 237); *dantvyra* (LBŽ 178 [P]) ‘debesylas’ (Inula) – šaknų nuoviras stiprina danteną (VA 1973: 79);

¹ Straipsnyje kirčiuojami tie fitonimai, kurie LKŽ, LKŽ_K ar kituose šaltiniuose pateikiami kirčiuoti.

2.1.5. *inkstas*: *inkstaglobė* (P, LBŽ 247 – LKŽ_{IV} 171) ‘sienazolė’ (Parietaria) – vaistinis augalas, vartotas inkstų ligoms gydyti (LBŽ 247; LVAŠ 1941: 62);

2.1.6. *kāklas*: *kaklāzolė* (LBŽ 57 [BRŽ, PN], RTN – LKŽ_V 92), *kaklinėlis* (LBŽ 57 [PN] – LKŽ_V 93), *kaklinyčia* (LBŽ 57 [BRŽ] – LKŽ_V 93), *kaklinỹkas* (LŠ – LKŽ_V 94) ‘paprastoji juodgalvė’ (*Prunella vulgaris*) – liaudies medicinoje žolės nuoviru skalaujama gerklė (LBŽ 58; VA 1973: 128; Jankevičienė 1987: 154): *Kai kaklą užstoja, reikia gerti kaklinyčių arbatą* LŠ (LKŽ_V 94);

2.1.7. *kāulas*: *gyvakaulė* (MT – LKŽ_{III} 361), *gyvakaulis* (LBŽ 338), *kāulažolė* (J, LBŽ 338, KP, PC – LKŽ_V 431; PNM – LKŽ_K), *kaulāžolė* (VARN, ŠD – LKŽ_V 431; GDR – LKŽ_K), *kāulažolynis* (J, LBŽ 338 [RK], NDŽ, ŠVNČ, DS – LKŽ_V 431), *kāulažolis* (LBŽ 338 [P], AK, NJ, DS – LKŽ_V 431; PNM – LKŽ_K), *kāuliašaknis* (PNM – LKŽ_K), *kāuliažolė* (PNM – LKŽ_K), *kāuliažolynis* (GMŽ, KTK, TRGN – LKŽ_V 432), *kāuliažolis* (DS – LKŽ_V 432; PNM – LKŽ_K), *kāuliažolis* (GDR – LKŽ_K) ‘vaistinė taukė’ (*Symphytum officinale*) – trintos augalo šaknis vartojamos kaulų lūžiams gydyti (LBŽ 338; VA 1973: 359; VAK 1976: 688): *Kaului lūžus, bobos kaulažoliu gydavo* DS (LKŽ_V 431). *Kāulažolynį deda, kai žmogus kaulais, kaulų ligom susergera* DS (LKŽ_V 431). *Kāuliašaknis žydi baltai. Jį iškasa, šaknis jo yra, čia tik žiedai jo. Reikia iškast ir sutarkavot, ir aprišt. Tai va, kai skauda, kai kam nors lūžę būna kaulai, tai apiriša, greičiau sugyja* PNM (LKŽ_K). Panaši augalo vardų motyvacija ir kitose kalbose: lot. *Symphytum* pasidarytas iš gr. συμφύω ‘suauginti’; plg. vok. *Beinwell*, angl. *boneset*, lenk. *żywokost*;

2.1.8. *kēpenys*: *kepingelbė* (P, LBŽ 22 – LKŽ_V 581), *kepenų žolelė* (LBŽ 22) ‘triskiau-tė žibuoklė’ (*Hepatica nobilis*). Tai graikų kalbos sekinyš, plg. gr. ἥπαρ, ἥπατος ‘kepenys’ – augalo triskiaučiai lapai savo forma primena kepenis². Tai pati vardo motyvacija ir daugelyje kitų kalbų: vok. *Leberblümchen*, angl. *liverwort*, rus. *печеночница*;

2.1.9. *kraūjas*: *kraūjo žolė* (D.POŠK, P, SD – LKŽ_{XX} 960), *kraujanosė* (LBŽ 5 [BRŽ]), *kraujanōsis* (LBŽ 5 [PN], DŽ, DKK, ŠMN – LKŽ_{VI} 461), *kraūjės* (LBŽ 5 [ŠVNČ] – LKŽ_{VI} 463), *kraujiniņkas* (*kraujinỹkas*) (BŽ 107, MT, LBŽ 5 – LKŽ_{VI} 463), *kraujūtis* (J, LBŽ 5, AL, AUK, SLV – LKŽ_{VI} 466), *kraūžolė* (NDŽ – LKŽ_{VI} 485) ‘kraujažolė’ (*Achillea*) – žiedų, lapų ir žolės preparatai vartojami įvairiems kraujavimams stabdyti, padidina kraujo krešėjimą (LBŽ 6; VA 1973: 163; VAK 1976: 16; VAA 1983: 58; Jankevičienė 1987: 140): *Kraujanosiais užkišk nosį, ir nustos kraujas* DKK (LKŽ_{VI} 461). *Duokš kraujanosio – baisiai bėga kraujas* UT (LKŽ_{VI} 461). *Norėdami kraują sulaikyti, ant žaizdos deda kraujučių* AUK (LKŽ_{VI} 466). *Uždėk kraujūčio, ir nustos kraujas bėgęs* SLV (LKŽ_{VI} 466); *kraujo duobelė* (LBŽ 310 – LKŽ_{VI} 462), *kraūjašaknė* (TRGN – LKŽ_{VI} 462), *kraujėlis* (TRGN – LKŽ_{VI} 463), *kraujinis* (TRGN – LKŽ_{VI} 463), *kraujotenis* (LBŽ 310 [I]), *kraujótraukis* (IM 1862, 31, LBŽ 310 [I] – LKŽ_{VI} 465), *kraujūtis* (BŽ 218, LBŽ 310, NDŽ – LKŽ_{VI} 466), *kraustaba* (P, LBŽ 310 – LKŽ_{VI} 472), *kraūžolė* (J, KAIR – LKŽ_{VI} 485) ‘kraujalakė’ (*Sanguisorba*) – žolės nuovirą liaudis vartoja žaizdoms

² Lévi-Strausso teigimu, augalų rūšys, turinčios kokiį šisimenamą požymį, tam tikrą formą, spalvą arba kvapą, suteikia stebėtojų teisę manyti ir teigti, kad minėti požymiai rodo tam tikras, taip pat šisimenamas, tačiau paslėptas augalų savybes. Todėl žmonės, nors ir laikinai, atkreipia dėmesį į jutiminį ryšį tarp dviejų dalykų, pvz., kad geltoni augalų syvai gydo blužnies ligas, geltonos ar raudonos spalvos augalų žiedai tinka gydyti tą spalvą turinčius vidaus organus, lapai, panašūs į kepenis, gydo kepenų ligas ir pan. (Lévi-Strauss 1997: 28).

gydyti, antpilas geriamas nuo kraujuoto viduriavimo (LBŽ 311; Jankevičienė 1987: 172; MVAE 2002: 353): *Kraužolės gyvuliam nuo šlapinimos krauju* KAIR (LKŽ_{VI} 485). Plg. augalo pavadinimus kitose kalbose: lot. *Sanguisorbia* pasidarytas iš *sanguis* 'kraujas', *sorbere* 'siurbti', – šakniastiebis turi daug tanidų ir stabdo kraujavimą. Taip pat plg. rus. *кровохлебка*, lenk. *krwiściąg*, angl. *blood-root*; *kraujātraukė* (VRN – LKŽ_{VI} 462), *kraujažolė* (VRN – LKŽ_{VI} 462) 'pelkinė trindažolė' (Comarum palustre) – žolės nuoviras liaudies medicinoje vartojamas nuo pakilusio kraujo spaudimo ir nuo įvairių kraujavimų (VA 1973: 361): *Kraujatraukių kai prideda, tuoj kraują sustabdo* VRN (LKŽ_{VI} 462);

2.1.10. **liaūkōs**: *liauktrama* (P, LBŽ 317 – LKŽ_{VII} 393), *liaukū žolė* (LBŽ 317, AK – LKŽ_{VII} 392), *liaukžolė* (J, LBŽ 317 – LKŽ_{VII} 393) 'bervidis' (Scrophularia) – žolės antpilas liaudies vartojamas vaistams nuo liaukų pabrinkimo (LBŽ 317; LVAS 1941: 81); *liaukū žolė* (GRG – LKŽ_{VII} 392), *liaukāžolė* (LBŽ 156, GRG – LKŽ_{VII} 392), *liaukāžolynis* (J.JABL – LKŽ_{VII} 392) 'šliaužiančioji tramažolė' (Glechoma hederacea): *Tas liaukāžolės (liaukū žolės) išvirina ir duoda kiaulėms liaukoms sergant* GRG (LKŽ_{VII} 392);

2.1.11. **mācica** (lenk. *macica* 'gimda'): *mācicos žolė* (LBŽ 278, GRG – LKŽ_{VII} 722) 'tikroji sidabražolė' (Potentilla argentea) – žolės nuoviras vartojamas skausmingų menstruacijų atvejais (VA 1973: 302; MVAE 2002: 346);

2.1.12. **nōsis**: *sraujanōsė*, *sraujanōsis* (LBŽ 6, NDŽ, LKA_I 264 [DBK, AN] – LKŽ_{XIII} 568), *sraujanōsis*, *sraujanōsis* (Š, LBŽ 6 [PN, RK, UT, ZR], NDŽ, K.BÜG [DS], LKA_I 264 [RK], LEL, KP, ADM, SKP, ON, VB, AND, DKK, UT – LKŽ_{XIII} 568), *sraujanōsė*, *sraujanōsė* (L 461, LBŽ 6 [BRŽ], NDŽ, LKA_I 168 [SLČ, SKRB, KRČ], JNŠK – LKŽ_{XIII} 570), *sraujanōsis*, *sraujanōsis* (L 813, LBŽ 6 [PN, RK], Š, NDŽ, LKA_I 168 [VB], AR, SV, VŠK, RM – LKŽ_{XIII} 570), *sraujanōsė* (LKA_I 168 [SK] – LKŽ_{XIII} 577), *sraujanōsis*, *sraujanōsis* (LBŽ 6 [BRŽ, KLP], NDŽ, PS, GRŽ – LKŽ_{XIII} 577), *sraujanōsė* (LKA_I 168 [PS] – LKŽ_{XIII} 577), *sraujanōsis* (LKA_I 168 [KVT], JNŠK – LKŽ_{XIII} 577), *sraujanōsis* (LBŽ 6 [KDN, PN], NDŽ – LKŽ_{XIII} 579), *sraujanōsis* (NDŽ – LKŽ_{XIII} 580), *sraujanōsis* (LBŽ 6 [RK], SV – LKŽ_{XIII} 601), *sraujanōsis* (KRSN, ANTZ – LKŽ_{XIII} 940), *sraujanōsė* (LKA_I 168 [SLČ, SKRB] – LKŽ_{XIII} 941), *sraujanōsis* (LKA_I 168 [VB] – LKŽ_{XIII} 941), *sraujanōsis* (LKA_I 168 [SLČ, KRČ], PS – LKŽ_{XIII} 953) 'paprastoji kraujažolė' (Achillea millefolium) – liaudies medicinoje sutrinta žolė plačiai vartojama srūvančiam iš nosies kraujui sustabdyti (LBŽ 6; VA 1973: 163; VAA 1983: 55; Jankevičienė 1987: 140; MVAE 2002: 202): *Kaip tik ažukiši nosį sraujanōsiais, tuoj nustoja kraujas tekėti* UT (LKŽ_{XIII} 568). *Reikia prisirinkti sraujanōsių: labai gerai kraujui sulaikyti* AR (LKŽ_{XIII} 570). *Sraujanōsis – vaistas kraujui suturėti* ANTZ (LKŽ_{XIII} 940);

2.1.13. **piļvas**: *piļvītē* (P, LBŽ 220, NDŽ – LKŽ_{IX} 1029), *piļvītis* (MT, BŽ 29, NDŽ – LKŽ_{IX} 1029) 'trilapis pupalaiškis' (Menyanthes trifoliata) – lapų arbata žadina apetitą, gerina virškinimą (LBŽ 220; VA 1973: 237; MVAE 2002: 294);

2.1.14. **plaučīai**: *plaučīninkas* (LBŽ 287, NDŽ – LKŽ_X 89) 'plautė' (Pulmonaria) – žolės arbata gydomas bronchitas ir kitos plaučių ligos (LBŽ 287; VA 1973: 234); *plaučiažolė* 1) 'pelkinis žinginyš' (Calla palustris) (LBŽ 62 [BRŽ]), 2) 'siauralapis gencijonas' (Gentiana pneumonanthe) (LBŽ 153) – augalų žiedų ir lapų arbata gydomos plaučių ligos (LBŽ 62, 153);

2.1.15. *pūslė*: *pūslėlė* (LBŽ 322, LF_{III} 308 – LKŽ_X 1044; DGP, GDR, KLT, KZT, AKM, YL – LKŽ_K), *pūslėlytė* (KLT – LKŽ_K), *pūslės žolėlė* (AKM – LKŽ_{XX} 60), *pūslikė* (SMLN, ŠKT – LKŽ_K), *pūslýtė* (GDR, UT – LKŽ_K), *pūšliukas* (JSV – LKŽ_K) ‘naktižiedė’ (*Silene*) – žolės nuoviras geriamas nuo šlapimo pūslės uždegimo: *Pūslýtės nuo pūslės gert* GDR (LKŽ_K). *Pūslėlytės tokios, anos nuo pūslės gert* KLT (LKŽ_K). *Pūslikės šlapimą sulaiko* ŠKT (LKŽ_K); *pūslėlė* (DGP – LKŽ_K), *pūšliukas* (ALZ – LKŽ_K) ‘vaistinis putoklis’ (*Saponaria officinalis*) – liaudies medicinoje putoklio šaknų nuoviru gydamos šlapimo pūslės ligos (VA 1973: 248; MVAE 2002: 297): *Arkliai suserga, šlapinas per daug, tada pūšliukų virdavo* ALZ (LKŽ_K);

2.1.16. *sprandas*: *sprandadarė* (LBŽ 64), *sprandadora* (LBŽ 64 [P]), *sprandininkė* (LBŽ 65 [P]) ‘dilgialapis katilėlis’ (*Campanula trachelium*) – graikų kalbos sekinyš, plg. gr. τράχηλος ‘kaklas’; augalo nuoviras vartojamas vaistams nuo kaklo ligų (LBŽ 65);

2.1.17. *strėnos*: *strėnų žolės* (MT_{II} 141, LBŽ 269, LF_{II} 544 – LKŽ_{XX} 960), *strėnžolė* (KŽ, MT – LKŽ_{XIII} 951) ‘vaistinė baltašaknė’ (*Polygonatum odoratum*) – liaudies medicinoje baltašaknė vartojama reumatui gydyti, jos antpilu įtrinami skaudami sąnariai, juosmuo, o uogos padeda išvengti nėštumo (LBŽ 269; VA 1973: 59; MVAE 2002: 63);

2.1.18. *širdis*: *širdžolė* (MT, BŽ 41 – LKŽ_{XIV} 846) ‘gencijonas’ (*Gentiana*) – gencijono šaknų nuoviras stiprina širdį (MVAE 2002: 136); *širdžolė* (L, L 445, RTR, TRGN – LKŽ_{XIV} 846), *širdgloba* (LBŽ 195 [P], NDŽ – LKŽ_{XIV} 848), *širdiniškas* (F, LBŽ 195, NDŽ – LKŽ_{XIV} 849) ‘sukatžolė’ (*Leonurus*) – liaudies medicinoje sukatžolės lapų nuoviru gydoma širdies ir kraujagyslių neurozė, kardiosklerozė, šaknų nuoviras lėtina širdies ritmą ir didina širdies susitraukimo galią (LBŽ 195; VA 1973: 319; Šimkūnaitė 1994: 34; MVAE 2002: 356); *širdiės žolės* (I, P, KlvK 82, LBŽ 78 – LKŽ_{XX} 960), *širdžiažolė*, *širdžiāžolė* (BRŠ, ALK, NČ – LKŽ_{XIV} 900), *širdžiažolynis*, *širdžiāžolynis* (KZT, KLT – LKŽ_{XIV} 900), *širdžolė* (F, LTR [KLTN] – LKŽ_{XIV} 900) ‘širdažolė’ (*Centaurium*) – liaudies žolės nuoviru gydo širdies ligas (LBŽ 78; VA 1973: 341; MVAE 2002: 373); *širdžolė* (MŽ, N, [K], F, BzBk_{VII} 18, NDŽ, KŽ, LTR [KLTN] – LKŽ_{XIV} 900) ‘vaisinis skaistenis’ (*Tanacetum parthenium*) – seniau augalo arbata vartota širdies ligoms gydyti; *širdėlė*, *širdytė* (GDR – LKŽ_K) ‘pelkinė mandrauninkė’ (*Parnasia palustris*) – lapų ir šaknų nuoviru gydoma širdies neurozė, jis reguliuoja širdies ir kraujagyslių veiklą (VA 1973: 183; MVAE 2002: 232); *širdūkai* (TRGN – LKŽ_{XIV} 899), *širdžiūkai* (LTR [TRGN] – LKŽ_{XIV} 900), *širdžolė* (NDŽ, KŽ, TRAK – LKŽ_{XIV} 900) ‘paprastasis saulenis’ (*Helianthemum nummularium*) – liaudies medicinoje saulienio preparatai vartoti širdies ligoms gydyti; *širdies žolės* (P – LKŽ_{XX} 960) ‘pievinė gencijonėlė’ (*Gentianella amarella*) – šaknų nuoviras ramina nervus, stiprina širdį (VA 1973: 109);

2.1.19. *tulžis*: *tulžiāžolė* ‘paprastoji pikulė’ (*Sisymbrium sophia*) (LBŽ 324 [BRŽ], NDŽ, LF_{III} 491 – LKŽ_{XVII} 13) – liaudies veterinarijoje žolės nuoviras vartojamas gyvulių tulžies ligoms gydyti (LBŽ 324); *tulžiāžolė* ‘tikroji sidabražolė’ (*Potentilla argentea*) (LBŽ 278 [BRŽ], NDŽ – LKŽ_{XVII} 13); *tulžiažolynis* (APS, KZT – LKŽ_{XVII} 13), *tulžies žolės* ‘pušyninė gelteklė’ (*Scorzonera humilis*) (LBŽ 324) – pastarųjų trijų pavadinimų motyvacija yra tarsi dvigubai pamatuota: augalai yra ne tik vaistingi, gydantys tulžies ligas, – visų jų žiedai geltoni, t. y. tulžies spalvos;

2.1.20. *žyvātas*³: *žyvatrama* ‘pūkelis’ (Gnaphalium) (P, LBŽ 158, NdŽ – LKŽ_{xx} 825) – pūkelio žolės ir šaknų nuoviras padidina žarnyno peristaltiką (VA 1973: 235).

2. 2. Ne visi fitonimai, kurių pamatiniu žodžiu eina žmogaus kūno organų vardai, nurodo augalo gydomąsias galias. Kartais tokie vardai tik pažymi, kad kuri nors augalo dalis yra išoriškai panaši į tą organą. Augalo žiedyno formą nurodo šie fitonimai: *širdėlė* (BZF 182, LBŽ 120, KŽ, PLŠK – LKŽ_{xiv} 846), *širdėlės* (Š, LBŽ 120, LF_{iii} 470, NdŽ, VAIŽG, NČ, BRŽ, DS – LKŽ_{xiv} 846), *širdikės* (LTR [LŠ], DSN – LKŽ_{xiv} 899) ‘auskarėliai’ (Dicentra); *širdėlės* (Š, LBŽ 56, LF_{iii} 470, NdŽ, LMD [BRŽ], VAIŽG, BRŽ, DS – LKŽ_{xiv} 846) ‘kiškio ašarėlės’ (Briza media).

Lapų arba vaisių formą nurodo šie augalų vardai: *dvidantis* (LBŽ 49) ‘lakišius’ (Biden) – augalo vaisiai pleištiški, viršuje su 2–4 akuotais, panašiais į dantukus (LF_{vi} 65); *pūsłaziedis* (LBŽ 109) ‘krūmsargė’ (Cucubalus) augalas taip vadinamas dėl apvalių vaisių (LF_{iii} 326); *širdlapėliai* (LBŽ 210 [BRŽ], NdŽ, LF_{ii} 543 – LKŽ_{xiv} 899) ‘dvilapė medutė’ (Majanthemum bifolium) – lapai širdiškai kiaušiniški (LF_{ii} 543); *širdlapis* (MT, KŽ – LKŽ_{xiv} 899) ‘debesylas’ (Inula) – viršutiniai augalo lapai širdiškai pamatais apkabina stiebą (LF_{vi} 57).

Ne gydomąsias, o tik išorines augalo savybes pažymi ir šie vardai: *dantāžolė* (Dentaria) (plg. lot. *dens*, *dentis* ‘dantis’, vok. *Zahnwurz*, angl. *toothwort*, rus. *зубянка*, la. *zuobainītes*) – augalo šakniastiebis apaugęs dantų pavidalo žvynais (LBŽ 117); *dvi-lypdañtė* (Ditrichum) – peristomo plaukelių viršūnės dvigubos (BVŽ 1998: 115); *dvyndañtė* (Dicranum) – peristomo danteliai dvišakai skelti (BVŽ 1998: 111); *kreivadañtė* (Anomodon) (plg. gr. *ἄνομος* ‘netaisyklingas’, *ὀδούς*, *ὀδόντος* ‘dantis’) – peristomo danteliai netaisyklingos formos (BVŽ 1998: 35); *gýslalapė* (Ps – LK_{iii} 354), *gýslalapis* (LBŽ 264 [BRŽ, PN], PN, JNŠK, BRŽ, PL, ĖR – LKŽ_{iii} 354; KRČ, RGV, SUR, PS, PL, SLM – LKŽ_k), *gýslālapis* (LN, VLK – LKŽ_k), *gýslalāpis* (PBR, PMP, PŠŠ, MŽŠ – LKŽ_k), *gýslapis* (K_{ii} 341, M, LDVN – LKŽ_{iii} 354; SKP, PPL, SUR, SDB – LKŽ_k), *gýslāžolė* (LBŽ 264 [PN]; SD – LKŽ_k), *gýslapis* (KRČ – LKŽ_k), *gýslōnis* (OB – LKŽ_k), *gýsluōtis* (KČ, KPČ – LKŽ_k), *gýslōčius* (PNM, TVR, BD – LKŽ_{iii} 355; PNS, DV, SB – LKŽ_k), *gýslōnas* (KVR, DBK, LKM, SLK, VJ, DGLŠ, SSK, DS, TRGN, ML, ŠVNČ – LKŽ_{iii} 356; KTK, SLK, DGL, PG, SLD, IG, DGLŠ, VDŽ, KZT, TRGN, PSN, ALN, MLT – LKŽ_k), *gýslōnė* (LKM – LKŽ_k), *gýslōnis* (DS – LKŽ_{iii} 356), *gýslūnalapis* (MŠG – LKŽ_{iii} 356), *gýsluonis* (ANT – LKŽ_{iii} 356; DGP – LKŽ_k), *gýsluōtis* (MRK, JNŠ, PKR, GRV, NMN, MŠ – LKŽ_{iii} 356; BSG, KPČ – LKŽ_k) ‘gýslotis’ (Plantago) – augalo platūs kiaušiniški lapai išvogti tankiomis lankiškėmis gýslomis, gýslotas ir lapkotis (LF_v 505); *pirštūkas* (F, LBŽ 121 – LKŽ_x 33), *pirštūnas* (P, LBŽ 121 – LKŽ_x 33), *pirštūnė* (MT – LKŽ_x 33) ‘pirštuotė’ (Digitaria) (plg. lot. *digitus* ‘pirštas’, vok. *Fingergras*, *Fingerhirse*, angl. *fingergrass*) – sudėtinį žiedyną sudaro kelios varpos, pirštuotai išsidėsčiusios stiebo viršūnėje (LF_{ii} 128); *plaukalāpė* (Blepharostoma) – perianto žiotys apaugusios plaukeliais (BVŽ 1998: 53); *plaukunis* ‘agurklė’ (Borrage) (LBŽ 52 [I]) – augalo stiebai ir lapai šiurkščiai plaukuoti (LF_v 248); *plaukželda* ‘šerinė kalnarūtė’ (Asplenium trichomanes) (LBŽ 35 [P]) – augalo stiebas apaugęs smulkiais blakstienotais žvyneliais (LF_i 44);

³ LKŽ_{xx} 824 nurodo, kad *žyvatū* gyvojoje kalboje ir senesniuose raštuose gali būti vadinamas ‘pilvas, viduriai’, taip pat jis reiškia ir dvi su viduriais susijusias ligas – ‘viduriavimą ir kruvinąją’.

skeltadañtė (Fissidens) (plg. lot. *fissus* 'skeltas', *dens* 'dantis') – peristomo danteliai dviškai skelti (BVŽ 1998: 132).

3. FITONIMAI, KURIŲ ŠAKNIMI EINA KOKIOS NORS LIGOS PAVADINIMAS

Šios motyvacinės grupės fitonimai nurodo, kad tokios šaknies žodžiu įvardijamas augalas dažniausiai tinka tam tikrai ligai gydyti.

drugys: *drugenis* (LBŽ 318 [I]), *drūgiažolė*, *drugiažolė* (MT, AK, I, ALV, KP – ²LKŽ_{II} 751), *drūgiažolynis* (KZT – LKŽ_K), *drugio žolė* (Q 183, P, D.Pošk – LKŽ_{xx} 959), *drugžolė* (MŽ, K, J – ²LKŽ_{II} 752) 'šilokas' (Sedum) (LBŽ 318 [I]); *drugžolė* 1) 'skėtinė marenikė' (Chimaphila umbellata) (LBŽ 85), 2) 'skėtinė širdažolė' (Centaurium erythraea) (LBŽ 78); *drugio dobilas* (LBŽ 220) 'trilapis pupalaiškis' (Menyanthes trifoliata); *drugupis* (LBŽ 280 [I]) 'migdolai' (Amygdalus) – liaudies manymu, šie augalai tinkami drugiui (maliarijai) gydyti (LBŽ 318; VA 1973: 339), plg. ²LKŽ_{II} 752 iliustracinį sakinį: *Drūgžolė balō auga, gydo nuo drugio* J;

ėduonis, ėsti: *ėdažolė*, *ėduonžolė* (LBŽ 151 [BRŽ]) 'kibusis lipikas' (Galium aparine) – liaudis vartoja žolę nuo ėduonies (LBŽ 151);

gąstas: *gąsto žolė* (Š, I – ²LKŽ_{II} 151)⁴ 'žolė nuo išsigandimo';

gumbas: *gumbo žolė* (D.Pošk, LBŽ 341 – LKŽ_{xx} 959) 'paprastoji bitkrėslė' (Tanacetum vulgare); *gumbažolė* 1) 'vaistinis dašis' (Satureja calamintha) (LBŽ 313); 2) 'pievinis gencijonas' (Gentiana amarella) (LBŽ 152 [PN]); 3) 'šilinis gvazdikas' (Dianthus deltoides) (LBŽ 119 [PN]); 4) 'vienaziedė kriaušlapė' (Pyrola uniflora) (LBŽ 263); 5) 'vaistinė melisa' (Melissa officinalis) (RDM – LKŽ_K); 6) 'pelkinis snaputis' (Geranium palustre) (LBŽ 154); 7) 'skėtinė širdažolė' (Centaurium erythraea) (LBŽ 78); *gumbo mėtra* (LBŽ 129 [KLP]) 'kvapioji aniužė' (Elsholtzia ciliata) – visi čia išvardyti augalai liaudies medicinoje yra laikomi vaistiniais ir vartojami įvairioms ligoms gydyti. Dažnai net sunku nustatyti, kokiai konkrečiai ligai gydyti jie vartojami, nes gyvojoje kalboje *gumbas* gali reikšti net kelias ligas. Plg. LKŽ_{III} 723 nurodomas šias *gumbo* reikšmes: 1) 'išauga, patinimas, guzas (ant žmogaus ar gyvulio kūno); skaudulys, votis', 2) 'pilvo sloga ar šiaip koks vidurių sopulys; didelis vidurių gėlimas', 3) 'gimdos liga', 4) 'išvarža', 5) 'maras'. Pvz., kvapioji aniužė yra labai panaši į pipirmėtę, o šios preparatais liaudyje gydomos skrandžio bei žarnyno ligos, gimdos kaklelio erozija (VA 1973: 230; MVAE 2002: 282); skėtinės širdažolės antpilais gydomos skrandžio bei žarnyno ligos, kolitas, dizenterija (VA 1973: 341; MVAE 2002: 374); melisos preparatais gydomas skrandžio kataras (VA 1973: 192): *Nuo gumbo an labai senų lašinių paspirgydavo sutrintų gumbāžolių* RDM (LKŽ_K); gencijonų arbata vartojama sutrikus virškinimui, apetitui, nuo vidurių pūtimo (VA 1973: 109; MVAE 2002: 136) ir pan.;

kraūligė: *kraūligės žolės* (AKM – LKŽ_{xx} 960) 'raudonoji žiognage' (Geum rivale); *Kraūligės žolės nu karvių kraūligės* AKM (LKŽ_{xx} 960)⁵;

⁴ *Gąstas* – 'išgąstis, baimė' (LKŽ_{III} 151).

⁵ *Kraūlige, kraujālige* gyvojoje kalboje ir raštuose vadinamos net kelios ligos: 1) 'galvijų liga, pasireiškianti kraujuotu šlapinimusi (haemoglobinuria)', 2) 'kraujo liga', 3) 'kruvinoji' (LKŽ_{VI} 468).

māras: *maražolė* (Petrorhagia) (LBŽ 357) – žolė seniau buvo vartojama vaistams nuo maro (LBŽ 357);

núomas: *nuomaržolė* (LBŽ 318 [BRŽ], LTR [AN] – LKŽ_{VIII} 941) ‘aitrusis šilokas’ (Sedum acre) – liaudis šiloką vartoja nuomarui gydyti (LBŽ 318): *Nuo nuomario gydosi nuomaržolė* LTR [AN] (LKŽ_{VIII} 941);

prīemētis: *priemėčžolė, priemėtžolė* – šiais vardais vadinamas ne vienas vaistinis augalas: 1) ‘pelkinė kalpokė’ (Scutellaria galericulata) (LBŽ 318 [PN]); 2) ‘karčioji kartenė’ (Cardamine amara) (LBŽ 68); 3) ‘miškinis pelėžirnis’ (Lathyrus silvester) (LBŽ 191); 4) ‘sėjamoji pipirnė’ (Lepidium sativum) (LBŽ 196); 5) ‘putokšlė’ (Polygala) (LBŽ 268 [BRŽ, PN]); 6) ‘miškinė sidabražolė’ (Potentilla erecta) (LBŽ 278 [BRŽ]): *Kad nuo priemėčio vidų paleidė, tai tik priemėčžolė ir sulaukysi* TRGN (LKŽ_x 659); 7) ‘žliūgė’ (Stellaria) (MT, LBŽ 334, LF_{III} 274 – LKŽ_x 660). Vieni iš šių augalų (pvz., miškinė sidabražolė) ir dabar vartojama vaistams nuo priemėčio⁶, kitų gydomosios savybės kiek primirštos;

prīepuolis: *prīepuolžolė* (LBŽ 143, NdŽ, LTR [KLTN], VL – LKŽ_x 670), *priepžolė* (LTR [LP] – LKŽ_x 670) ‘pelkinė vingiorykštė’ (Filipendula ulmaria) – žolės antpilu gydomi įvairūs priepuoliai: inkstų, širdies, galvos skausmai, viduriavimas, išgąstis (LBŽ 143; VA 1973: 393; MVAE 2002: 427): *Prypuolžolių arbata nuo išgąščio* LTR [KLTN] (LKŽ_x 670). *Priepžolės vartojamos nuo išsigandimo* LTR [LP] (LKŽ_x 670);

prietvaras: *prietvaro žolė* ([K], LBŽ 57 – LKŽ_x 725), *prietvaraus žolė* (C₁ 402, K₁ 264, P, AK – LKŽ_x 725) ‘paprastoji juodgalvė’ (Prunella vulgaris) – žolės nuovirą liaudis vartoja nuo vidurių ligų (LBŽ 58; VA: 1973, 128); *prietvaržolė* (J – LKŽ_x 725) ‘tokia kalnuose auganti, mėlynai žydinti žolė, vartojama nuo prietvaro’;

[pa]siutimas, siustas, siutas: *pasiutžolė* (MT – LKŽ_{IX} 477), *siustažolė* (LBŽ 209, NdŽ – LKŽ_{XIII} 620), *siutažolė* (NdŽ, Jž, *siutāžolė* RŽ, LBŽ 209 [PN], MTt 5, 221, K₁K 3, 47, VLŽ, DKŠT, KP – LKŽ_{II} 630), *siusto žolė* (Kos 134 – LKŽ_{XX} 960) ‘paprastoji raudoklė’ (Lythrum salicaria) – liaudies medicinoje žolės nuoviras vartojamas įkandus pasiutusiam gyvuliui (LBŽ 209; VA 1973: 261); *siutažolė*: 1) ‘dirvinė mėta’ (Mentha arvensis) (LBŽ 219); 2) ‘paprastasis lipikas’ (Galium mollugo) (LBŽ 151 [BRŽ]) – seniau mėtų ir lipikų arbata buvo gydoma epilepsija (LBŽ 151); 3) ‘siauralapė žliūgė’ (Stellaria graminea) (LBŽ 334 [BRŽ]) – jos arbata gydomas pasiutimas (LBŽ 334); 4) ‘juodoji drignė’ (Hyoscyamus niger) (LBŽ 174) – augalas nuodingas, jo užvalgius pasiuntama (LBŽ 493); *siutgalba* (P, LBŽ 18, NdŽ, LF_{III} 538 – LKŽ_{XII} 630), *siutgloba* (NdŽ, *siutglóba* MT, RTR, SER, BŽ 37, LBŽ 18, LF_{III} 538 – LKŽ_{XII} 630) ‘laibenis’ (Alyssum) – graikų kalbos sekiny, plg. gr. ἄλυσσον nuo λύσσα ‘pasiutimas’; augalas buvo vartojamas vaistams nuo pasiutimo (LBŽ 18);

skōrbutas: *skorbutrama* ‘pavasarinis švitriešis’ (Ficaria verna) (ši vardą mini J. Dagys savo straipsnyje kalbėdamas apie J. Pabrėžos naujadarus. Žr. Dagys: 1972: 19). Žolė, matyt, seniau vartota nuo skorbuto. Plg. tos pačios motyvacijos jos pavadinimus kitose kalbose: vok. *Scharbockskraut*, rus. *чистяк*;

⁶ Rytų aukštaičių šnektose *priemėčiu* vadinama ‘tokia nervų liga, konvulsijos’ (LKŽ_x 660).

⁷ Rytų aukštaičių šnektose (RM, KVR, KM, DS, UŽP, SLM) *prietvaras* reiškia ‘vidurių užkietėjimą’ (LKŽ_x 725).

sūkatos: *sukatinė* (PST – LKŽ_{XIV} 58) ‘vaistinė notera’ (*Betonica officinalis*) – lapų ir žolės nuoviru gydomas kvėpavimo ligų kataras ir kosulys (VA 1973: 199; MVAE 2002: 251); *sukatžolė* (*Leonurus*), *sukatos žolė* (LBŽ 159) ‘miškinis pūkelis’ (*Gnaphalium sylvaticum*) – abiejų žolių arbata gydoma džiova (LBŽ 195)⁸;

sūsas, sūskis, susnà: *susāžolė* (LBŽ 291, NdŽ – LKŽ_{XIV} 221), *suskāžolė* (RT – LKŽ_{XIV} 227), *sūskė* (Užv – LKŽ_{XIV} 227), *sūsnažolė* (LBŽ 291 [PN], NdŽ – LKŽ_{XIV} 230) ‘vėdrynas’ (*Ranunculus*); *sūskio žolė* (AKM – LKŽ_{XX} 960) ‘aitrusis vėdrynas’ (*Ranunculus acris*) – augalo nuoviras liaudyje vartojamas susnai, suskiui (t. y. tokiai grybelio sukeliamai odos ligai, susui, niežams (*favus*) (LKŽ_{XIV} 230) gydyti;

šāšas: *piktašāšis* (MT, LBŽ 342 [BRŽ, PN], KP, SML, JnŠK, SB, ĖR, SMLN, VB – LKŽ_{IX} 960); PNM – LKŽ_K), *šašavalkis* (LBŽ 342 [BRŽ, PN], DŽ, NdŽ, SLČ, KRS, KP, MŽŠ, BRŽ – LKŽ_{XIV} 537), *šašūkas* (LBŽ 342 [PN], J.JABL, NdŽ, JnŠK, Ps, DJ, PMP – LKŽ_{XIV} 540), *šašūnas* (LBŽ 342, NdŽ – LKŽ_{XIV} 540) ‘kiaulpienė’ (*Taraxacum*) – liaudies medicinoje šaknų nuoviras vartojamas nuo egzemos, furunkulų (VA 1973: 150; VAA 1983: 139; MVAE 2002: 179);

škrūpas: *škrūpažolė* (LBŽ 270 [BRŽ], NdŽ, LF_{III} 208 – LKŽ_{XIV} 990) – ‘vijoklinis pelėvirkštis’ (*Fallopia convolvulus*) – liaudis žolės nuoviru gydo škrupą⁹;

traidà: *traiduolė* (LBŽ 346, NdŽ, LF_{III} 578 – LKŽ_{XVI} 526) ‘dirvinė čiūžutė’ (*Thlaspi arvense*) – žolės nuoviras geriamas nuo viduriavimo;

trydà, triznà: *trydažolė* (MT, LBŽ 175, NdŽ – LKŽ_{XVI} 809), *triznāžolė* (LBŽ 175, NdŽ – LKŽ_{XVI} 935) ‘jonažolė’ (*Hypericum*) – žolės nuoviras vartojamas nuo dizenterijos, kolito, viduriavimo (LBŽ 175; VA 1973: 127; MVAE 2002: 159)¹⁰;

trūkis: *trūkāžolė* (BŽ 106, NdŽ, DŽ_I, KŽ, *trūkažolė* MT, TVR – LKŽ_{XVI} 962), *trūkažolynis* (DGLŠ, KZT, ŠVNČ, VDŠ, IGN – LKŽ_{XVI} 962), *trūkiāžolė*, *trūkiažolė* (LBŽ 262, NdŽ – LKŽ_{XVI} 968) ‘grūšlapė’ (*Pyrola*); pavadinimų motyvą atskleidžia LKŽ pateikiami iliustraciniai sakiniai: *Nuo patrūkio gert trūkažolynio* VDŠ (LKŽ_{XVI} 963). *Kap bambą, galą pilvo ka skauda, tada reikia gert trūkažolynius* IGN (LKŽ_{XVI} 963); *trūkāžolė* (BŽ 106, NdŽ, DŽ_I, KŽ, Kos 126 [ŠV], ENC_{VII} 856, SB, *trūkažolė* LBŽ 88, TVR – LKŽ_{XVI} 962), *trūkiāžolė* (NdŽ, *trūkiažolė* LMD [BRŽ], Ds – LKŽ_{XVI} 968), *trūkžolė* (J, DRŠKŽ, PC, GRD, PV, KTV, ŠIL, *trūkžolė* RŽ, NdŽ, LTR [BR], V.KRĖV, SKR, KZR, KPČ, ŪD, PIN – LKŽ_{XVI} 1008), *trūkžolis* (ŠLVN, DG – LKŽ_{XVI} 1009) ‘trūkažolė’ (*Cichorium*). Dėl vardų motyvacijos plg. šiuos sakinius: *Katriuščių (trūkiažolių) arbata – nuo trūkio* LMD [BRŽ] (LKŽ_{XVI} 968). *Trūkį seniau trūkiažolėm gydydavo, o dabar geria žuvų taukus* Ds (LKŽ_{XVI} 968). *Trūkžolės buvo nū trūkio* GRD (LKŽ_{XVI} 1008). *Trūkžoles kasdavom, džiovydavom, kap patrūksta [kas], kap pakeli ką [per sunkiai]* PV (LKŽ_{XVI} 1008). *Trūkžolė reikia valgyt su kiaušiniene nuo patrūkimo ir dėl apetito* ŠIL (LKŽ_{XVI} 1008). Gyvojoje kalboje dūriniais, kurių pirmuoju sandu eina šaknis *trūk-*, įvardija-

⁸ *Sukatomis* gyvojoje kalboje vadinamos net kelios ligos. Vienaskaitinė forma dažniausiai žymi: 1) ‘avių kvaitulį’ (*Coenurus cerebralis*), 2) ‘arklių ligą, panašią į pasiutimą’, 3) ‘viduriavimą’ (LKŽ_{XIV} 58). Daugiskaitinė forma rytų aukštaičių šnektose paprastai reiškia džiovą (LKŽ_{XIV} 59).

⁹ *Škrupū, krupū* senesniuose žodynuose ir gyvojoje kalboje vadinamas ‘gerklės viršutinės dalies uždegimas; difterija’ (LKŽ_{XIV} 990, LKŽ_{VI} 714).

¹⁰ Dizenterija – užkrečiamasis storosios žarnos uždegimas (DŽ₃ 126).

ma ir daugiau augalų; *trūkžolė* dar vadinama: 1) 'gyslotis' (*Plantago*) (LBŽ 265, VDK, KLN – LKŽ_{xvi} 1008); 2) 'pelkinis salivas' (*Peucedanum palustre*) (Jsv – LKŽ_{xvi} 1008); 3) 'skėtinė marenikė' (*Chimaphila umbellata*) (SMLN – LKŽ_{xvi} 1008); 4) 'gebenė' (*Hedera*) (KOS 238 – LKŽ_{xvi} 1008); 5) 'valerijonas' (*Valeriana*) (BRU – LKŽ_{xvi} 1008); *trūkiāžolė*, *trūkiažolė* taip pat dar gali būti vadinama: 1) 'pelkinė mandrauninkė' (*Parnassia palustris*) (LBŽ 248, NDŽ – LKŽ_{xvi} 968); 2) 'karališkasis salivas' (*Peucedanum ostruthium*) (LBŽ 253, NDŽ – LKŽ_{xvi} 968); 3) 'pelkinis snaputis' (*Geranium palustre*) (LBŽ 154 [PN]); 4) 'skėtinė širdažolė' (*Centaureum umbellatum*) (LBŽ 78, NDŽ – LKŽ_{xvi} 968); 5) 'kudlė vanagė' (*Hieracium pilosella*) (LBŽ 169 [BRŽ] – LKŽ_{xvi} 968). Galbūt seniau liaudies medicinoje šie augalai ir buvo vartojami trūkiui gydyti, tačiau dabartiniuose vaistinių augalų aprašuose ši jų gydymoji savybė nenurodoma;

valasnŷkas¹¹: *valasnykāžolė*, *valasnŷkažolė* (LBŽ 84, LF_{iii} 462, DB – LKŽ_{xvii} 1023) 'ugniažolė' (*Chelidonium*) – ugniažolės pieno sultys vartojamos odos ligoms (vilkli-gei, karpoms) gydyti (LF_{iii} 464; VA 1973: 373; MVAE 2002: 396);

vėžys: *vėžiūkas* 'miškinė sidabražolė' (*Potentilla erecta*) (GRAŽ – LKŽ_{xix} 44; PNM – LKŽ_{xix}), *vėžauņinkas* (-nykas P, RTŽ, KPČ) (KŽ, PLN, ŠTS, *vėžauņiņkas* L, RTR, LBŽ 270 [P], NDŽ, LF_{iii} 206, YL – LKŽ_{xix} 16), *vėžiūkas* (LBŽ 270 [ŠL], NDŽ, LF_{iii} 206, KLI – LKŽ_{xix} 44) 'rūgtis gyvatžolė' (*Polygonum bistorta*); *vėžtrama* (P, MT, LBŽ 239 [P], NDŽ, KŽ – LKŽ_{xix} 69) 'dygliuotoji kardažolė' (*Onopordon acanthium*) – visų šių žolių šaknų nuoviru gydomas vėžys (Šimkūnaitė 2001: 30);

votis: *vōčiažolė*, *vočiāžolė* 1) 'miškinė bajorė' (*Centaurea jacea*) (LBŽ 77 [BRŽ], NDŽ – LKŽ_{xix} 880); 2) 'barškutis' (*Alectorolophus*) (LBŽ 14 [RK], NDŽ, RK – LKŽ_{xix} 880); 3) 'pelkinė mandrauninkė' (*Parnassia palustris*) (LBŽ 248 [SN], NDŽ, VRN – LKŽ_{xix} 880); 4) 'apskritalapė saulašarė' (*Drosera rotundifolia*) (LBŽ 125 [BRŽ], NDŽ, LF_{iii} 594 – LKŽ_{xix} 880); 5) 'šliaužiančioji tramažolė' (*Glechoma hederacea*) (LBŽ 156, NDŽ – LKŽ_{xix} 880) – liaudies medicinoje pievinės bajorės, barškučio nuoviras ir antpilas vartojamas odos ligoms, įvairioms žaizdoms, votims gydyti (LBŽ 14, 77; VA 1973: 361; MVAE 2002: 232, 391).

4. PAVADINIMAI, KURIŲ ŠAKNIMI EINA SU LIGA ARBA NEGALIA SUSIJĘS VEIKSMAŽODIS AR VEIKSMAŽODINIS ABSTRAKTAS

Šios grupės fitonimų užrašyta mažiausiai, o tokias šaknis turinčiais žodžiais įvardyti augalai pasižymi dvejopu poveikiu: 1) sukelia (arba sustiprina) tam tikrų ligų požymius ar pasekmes; 2) būna skirti toms pasekmėms ar požymiams šalinti.

čiaudėti: *čiaudažolė* (Š – ²LKŽ_{ii} 89), *čiaudžolė* (LBŽ 6 [P]) 'čiaudulinė kraujažolė' (*Achillea ptarmica*) – žolės aštrus kvapas sukelia čiaudulį; *čiaudžolė* (K, J – ²LKŽ_{ii} 90) 'baltasis čemerys' (*Veratrum album*) – čemerio preparatai dirgina kvėpavimo

¹¹ *Valasniņkas*, *valasnŷkas* – slavų kalbų skolinys (plg. lenk. *włosienica*, rus. *волошница*), reiškiantis: 1) 'landuonį, aptaką (pūlinį piršto uždegimą (paranitium))'; 2) 'streptokoką (rutuliuko pavidalo bakteriją, sukeliančią pūlinius, skarlatiną, rožę ir kt.)' (LKŽ_{xvii} 1023).

takų bei burnos gleivinę, todėl jų išgėrę žmonės pradeda čiaudėti, kosėti ar net vemti (MVAE 2002: 86);

miegoti: miegālė (MŽ 413, N – LKŽ_{viii} 134), *miegāliai* (N, K – LKŽ_{viii} 134), *miegalis* (LBŽ 174), *miegažolė* (LBŽ 174) ‘juodoji drignė’ (*Hyoscyamus niger*) – drignės preparatai veikia raminamai, o didesnės dozės gali labai sudirginti nervų sistemą (VA 1973: 91; LF_v 388);

mirti: mirštamasis (LBŽ 89), *mirštamukai* (LBŽ 89) ‘nuodingoji nuokana’ (*Cicuta virosa*) – tai vienas nuodingiausių Lietuvos augalų, juo dažnai mirtinai apsinuodija ne tik galvijai, bet ir žmonės (VA 1973: 203; LF_v 55);

nužudyti: nuožudis (LBŽ 10 [II]) ‘nuodingoji šunpetrė’ (*Aethusa cynapium*) – labai nuodingas augalas, pavojingas žmonėms ir gyvuliams (LF_v 71);

pūsti: putažolė ‘paprastoji naktižiedė’ (*Silene vulgaris*) (LBŽ 322 [Brž]) – liaudies medicinoje naktižiedės žolės duodama gyvuliams nuo išputimo (LBŽ 323);

raūkas: raūko žolė (Q 610, C_{ii} 921, P, NdŽ – LKŽ_{xi} 290), *raukāžolė* (LBŽ 264, Grž, Jnšk, Ps, Všk, *raūkažolė* (R, MŽ, Sut, Ak, D.Pošk, N, Mt, LBŽ 264, NdŽ, [K], LTR [ŽD], Dj – LKŽ_{xi} 290), *raūklapis* (SMLN – LKŽ_{xi} 294), *raūkžolė* (MŽ, K, J, LBŽ 264, NdŽ, JRB – LKŽ_{xi} 305) ‘gyslotis’ (*Plantago*) – gysločio lapų patariama dėti ant sumušimų, žaizdų, paraudusių odos ir vabzdžių įgeltų vietų, nes jie užtraukia, „užraukia“ žaizdas (VA 1973: 113; MVAE 2002: 138)¹²: *Tai nieko nereiškia dėl tiek įsipjovimo: uždės raukāžolę, ir sugis* Jnšk (LKŽ_{xi} 290). *Uždėk sutrynęs raukāžolių ant sumuštos vietos* Všk (LKŽ_{xi} 290);

sravėti, srevėti, srūti, sruvėti, stravėti, strevėti: sraujāžolė (BŽ 198, DŽ, NdŽ, *sraujažolė* Mt, RTR, LBŽ 6, LKA_i 168 [Kp, SLM] – LKŽ_{xiii} 570), *srauzdė* (P, LBŽ 6 – LKŽ_{xiii} 570), *sraūžolė* (NdŽ, *sraūžolė* Rt, LBŽ 6, KŽ, NdŽ – LKŽ_{xiii} 570), *srauai* (LBŽ 6, NdŽ – LKŽ_{xiii} 570), *srauanoji* (LKA_i 168 [Ps] – LKŽ_{xiii} 570), *srāvas* (LBŽ 6, NdŽ – LKŽ_{xiii} 571), *srāvo žolė* (Q 434, C_{ii} 384, P, Kos 126, LBŽ 6, K_{ii} 145, K.Būg, NdŽ, KŽ, LKA_i 168 [VN] – LKŽ_{xiii} 571), *srauvūninkas* (LKA_i 168 [Šts, BRS] – LKŽ_{xiii} 571), *srāvažolė* (LT_{ii} 14 [K.Būg], J.JABL. [Grš], DŽ, NM, JRB, Erž, Vdžg, SKR, GL, *sravažolė* J, RTR, LBŽ 6 [PN, Š, RS], KŽ – LKŽ_{xiii} 571), *sraveniai* (LBŽ 6), *sravenis* (NdŽ – LKŽ_{xiii} 571), *sravinė* (NdŽ, LKA_i 168 [ŠLU] – LKŽ_{xiii} 571), *sravinė žolė* (R 301, MŽ 403, P, N, K, LBŽ 6, NdŽ, LKA_i 168 [Erž] – LKŽ_{xiii} 572), *sravinis* (NdŽ, VN – LKŽ_{xiii} 572), *sravinžolė* (LKA_i 168 [Erž] – LKŽ_{xiii} 572), *srāvžolė* (R 301, MŽ, P, KB_{ii} 97, N, KGr 190, K, L, RTR, LBŽ 6, KŽ, LKA_i 168 [VN, TRG, Erž, SMLN], ŠLU, Vd – LKŽ_{xiii} 572), *srevà* (LKA_i 168 [KRTN] – LKŽ_{xiii} 577), *srevai* (J.JABL, LBŽ 6 – LKŽ_{xiii} 577), *srēvas* (LBŽ 6, NdŽ, LKA_i 168, Kl, GršL, GRG – LKŽ_{xiii} 577), *srēvo žolė* (P, Kel 1881, 168, LKA_i 168 [DR], KŽ – LKŽ_{xiii} 577), *srevūninkas* (LKA_i 168 [PLN] – LKŽ_{xiii} 577), *srēvažolė* (LKA_i 168 – LKŽ_{xiii} 577), *srevažolės* (AK – LKŽ_{xiii} 577), *srevėnė* (LKA_i 168 [KRTN] – LKŽ_{xiii} 577), *srevėnė-kai* (LKA_i 168 [Brž] – LKŽ_{xiii} 577), *srevenōkas* (VB – LKŽ_{xiii} 577), *srevinė* (LKA_i 264, SLNT – LKŽ_{xiii} 577), *srevinis* (LKA_i 264 – LKŽ_{xiii} 577), *srėvžolė* (LBŽ 6 [ŠLU], LKA_i 168 [KRTN] – LKŽ_{xiii} 577), *sriaūžolė* (NdŽ, *sriaūžolė* LKA_i 168 [TRG, ŠLU] – LKŽ_{xiii} 580), *srijažolė* (LKA_i 168 [SB], KP – LKŽ_{xiii} 598), *sruvažolė* (NdŽ, *srivažolė* LBŽ 6 [PN], LKA_i 168 [KRS] – LKŽ_{xiii} 601), *strāuninkas* (-ykas) (LKA_i 168 [ŠLU] – LKŽ_{xiii}

¹² Plg. LKŽ_{xi} 299 pateikiamą vieną iš *raūkti* reikšmių – ‘daryti, kad susitrauktų, užsivertų’.

941), *strāvas* (LKA₁ 168 [KRKL, SLNT] – LKŽ_{xiii} 941), *strāvo žolė* (BzF 177 [PRK], KŽ – LKŽ_{xiii} 941), *straváuninkas* (LKA₁ 168 [ŠV] – LKŽ_{xiii} 941), *strāvažolė* (ERŽ, JRB, *stravāžolė* LKA₁ 168 [VDŽG] – LKŽ_{xiii} 941), *stravỹklas* (NDŽ – LKŽ_{xiii} 941), *stravĩklė* (LBŽ 6, NDŽ, LKA₁ 168 [PLUT], IG – LKŽ_{xiii} 941), *stravĩklis* (LBŽ 6, NDŽ, LKA₁ 168, AL, RDM – LKŽ_{xiii} 941), *stravylà* (LKA₁ 168 [MRK], ZR – LKŽ_{xiii} 941), *stravỹlas* (LBŽ 6, NDŽ, LKA₁ 168 [MRC], NMN, LP, LŠ, RTN – LKŽ_{xiii} 941), *stravĩnė* (LKA₁ 168 [ŠLU] – LKŽ_{xiii} 941), *stravĩnis* (K.BŪG, LKA₁ 168 [PNS], SN, RDM – LKŽ_{xiii} 941), *strāvžolė* (L 430, LKA₁ 168 [PGG] – LKŽ_{xiii} 942), *strėvas* (LKA₁ 168 [KIN, KRKL, KRT] – LKŽ_{xiii} 953), *strėvažolė* (LD 193 [VLKV], ŠN, ALK, ŽAL, *strevāžolė* LBŽ 6, NDŽ – LKŽ_{xiii} 954), *strevĩklė* (LKA₁ 168 – LKŽ_{xiii} 954), *strevỹlas* (LKA₁ 168 – LKŽ_{xiii} 954), *strėvžolė* (LKA₁ 168, PRK – LKŽ_{xiii} 954), *strujāžolė* (LBŽ 6 [BRŽ]) ‘kraujažolė’ (Achillea) – sutrinti žolės lapeliai stabdo kraujavimą (VA 1973: 163; VAA 1983: 58; MVAE 2002: 202): *Strāvvažolių syvais patrink žaizdą, ir nustos kraujas bėges* VDŽG (LKŽ_{xiii} 571). *Kad išipjovei, tų srevenōkų prisirinkai, sutrynei, tai kraujas nebėga ir nesėtrija* VB (LKŽ_{xiii} 577). *Oi, nusimušiau pirštą! Bėk, paskinsi stravĩklių* RDM (LKŽ_{xiii} 941). *Atnešk greit stravỹlų – bėga kraujas* RTN (LKŽ_{xiii} 941). *Išipjovus reik tuoj uždėt strėvažolių* ALK (LKŽ_{xiii} 954); **traukti, traũkas**¹³: *traũko* kiaulėlė (GRG, lāpas PLT, SKD, JDR, PGR, DŪNŽ, žolė P, KOS 151, LBŽ 265 [P, ŠL, TRG], J.JABL, Š [KV], ŠL, AK, LKŽ – LKŽ_{xvi} 603), *traukālapis* (PLŠK – LKŽ_{xvi} 602), *traukāžolė* (RŽ, NDŽ, GRNK, PKR, BSG, PŠŠ, KT, *traũkažolė* E, LBŽ 265 [ŠL], P.SKAR, KŽ – LKŽ_{xvi} 603), *traũklapis* (LBŽ 265 [PN, ŠL, TL], NDŽ, PLN, YL, MŽK, KRP, KRŠ, KLP, END, BRS, SD, AKM, TL, KRŽ, LKV, DŪNŽ, NMŽ, TRG, SMLN, SLV, VKŠ, VN, SNT, SRV, PN – LKŽ_{xvi} 624), *traukūtis* (LBŽ 265 [PN, ŠK], DŽ, NDŽ, FRNW, JSV, DKŠ, SNT, PNMŽ, KT, ŽVR, ALVT, ŠN, KROK, KZR, ŠK, ALK, GS, GRL, ILG, LKŠ, PLV – LKŽ_{xvi} 723) ‘gyslotis’ (Plantago) – augalo lapus liaudis deda ant sumušimų, žaizdų, paraudusių ir vabzdžių įgeltų vietų (LBŽ 265; VA 1973: 113; VAA 1981: 39; MVAE 2002: 138); dar plg. LKŽ_{xvi} pateiktus iliustracinius sakinius: *Traũklapiai labai karštį traukia* KLP (LKŽ_{xvi} 624). *A parsipjovei, a koja suputo – dėk traũklapį, ir ištrauks* BRS (LKŽ_{xvi} 624). *Traũklapiai: kad yr skaudulys kame, deda lapelį – i ištraukia pūlius* TL (LKŽ_{xvi} 624). *Traũklapius ant auglių deda, i tada pratraukia* KRŽ (LKŽ_{xvi} 624). *Tie traukūčiai labai gerai, kai suka, tep ištraukia, visi pūliai išeina* KZR (LKŽ_{xvi} 723). *Užsidėk traukūtį, tegu karštį nutraukia* GS (LKŽ_{xvi} 723).

5. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

1. Gyvojoje kalboje daugiausia darinių sudaryta su žodžiais *kraũjas*, *nōsis*, *širdis*, *kāulas*. Ypač produktyvūs veiksmažodiniai dariniai. Pvz., su šaknimi *sravėti*, *srūti* sudaryti net 22 priesagų vediniai ir 17 dūrinių iš šių veiksmažodžių ir daiktavardžio. Taip pat gyvojoje kalboje linkstama sudaryti fitonimus, kurių šaknimi eina veiksmažodžiai *miegóti*, *siūsti*, *traukti*, *trąkti* ir kt. Dūrinių grupėje vyrauja dūriniai iš dviejų daiktavardžių, taip pat populiarūs dūriniai iš veiksmažodžio ir daiktavardžio, iš daiktavardžio ir veiksmažodžio. Antruoju daiktavardinių dūrinių sandu dažniausiai eina žodžiai žo-

¹³ Plg. LKŽ_{xvi} 603 pateiktą vieną iš *traũko* reikšmių – ‘skiautelė medžiagos, patepta vaistais ir lipdoma ant skaudamos vietos, pleistras’.

lė, žolynas. Kiek rečiau antrasis sandas tiksliau apibrėžia, kokia augalo dalis vartojama gydymui: *lāpas* (*raūklapis, traūklapis*), *šaknis* (*kāuliašaknis, kraūjašaknė*). Tik labai retais atvejais antrasis dūrinių sandas žymi konkretų augalą: *blužnpapartis, drugpupis* ir pan. Antruoju veiksmazodinių dūrinių sandu dažniausiai eina šie veiksmazodžiai: *gdyti, globoti, traukti, gėlbėti, sopėti, stabdyti, vilkti*.

Pastoviaisiais žodžių junginiais reiškiamų pavadinimų grupėje vyrauja vardai, kurių pagrindiniu dėmeniu eina daiktavardžiai *žolė, žolės, žolėlė, žolikės*. Kartais pagrindinis dėmuo nurodo ir konkretų augalą, pvz., *drugio dobilas, gumbo mėtra*. Retesniais atvejais pagrindinis dėmuo nurodo konkrečią augalo dalį (pvz., *traūko lāpas*), vietą ar būtybę, kurios gydymui vartojamas augalas. Tokie daiktavardiniai junginiai su kilmininku reiškia nusakomuosius santykius: kilmininkas apibūdina pagrindiniu daiktavardžiu žymimą augalą, nurodo, kuriam organui ar ligai jis tinka gydyti.

2. Kai kurie šios motyvacinės grupės pavadinimai fiksuoti tik rašytiniuose šaltiniuose. Jų vartojimo gyvojoje kalboje nepaliudija nei LKŽ, nei LKŽ_k teikiama medžiaga. Dalis jų laikytini J. A. Pabrėžos naujadarais. Jis pats lenkų kalba rašytame straipsnyje „Pastabos, liečiančios tobulos Žemaičių floros sudarymą“ yra sakęs, kad sudarant naujus vardus paprasčiausia yra išsiversti iš lotynų kalbos to augalo pavadinimą (Elisonas 1922: 47). J. Dagys Pabrėžos naujadarais laiko šiuos fitonimus, nurodančius augalų gydomąsias savybes: *akšvita, ausgda, čiaudžolė, dantgalba, dantvyra, inkstaglobė, kepingelbė, liauktrama, kraustaba, pilvytė, siutgalba, skorbutrama, sprandadora, sprandininkė, srauzdė, širdgloba, vėžtrama, žyvatrama* (Dagys 1972: 21). L. Ivinskio sukurtais fitonimais laikytini šie pavadinimai: *drugenis, kruvinis gydantysis, kraujotenis, kraujot-raukis, nuožudis*. Tik D. Poškos raštuose vartoti pavadinimai *blužnies žolė, gumbo žolė*. Greičiausiai P. Matulionio naujadarais laikytini vardai *gyvakaulė, pilvytis, trydažolė*.

Nemaža dalis gydomąsias savybes nusakančių pavadinimų yra ne originalūs, lietuvių kalboje susiformavę dariniai, o kitų kalbų sekiniai, pvz.: *blužnpapartis* ‘kalnarūtė’ – lot. *Asplenium* iš gr. σπλήν ‘blužnis’; *blužnāžolė, blužniāžolė, blužniės žolė* ‘blužnutė’ – lot. *Chrysosplenium*, kilęs iš gr. χρυσός ‘auksas’, σπλήν ‘blužnis’; *dantgalba* ‘skėstukas’ – lot. *Odontites*, kilęs iš gr. ὀδούς, ὀδόντος ‘dantis’, taip pat plg. rus. зыбчaмкa, vok. Zahntrost; *kepenų žolėlė, kepingelbė* ‘triskiautė žibuoklė’ (*Hepatica nobilis*) – lot. *Hepatica* iš gr. ἥπαρ, ἥπατος ‘kepenys’, plg. augalo vardus kitose kalbose: vok. Leberblümchen, rus. печеночница, angl. liverwort; visi *kraujalakės* (*Sanguisorba*) sinonimai, įvardijami šaknimis *krauj-, kruv-* ir pan., taip pat pasidaryti sekant kitomis kalbomis – lot. *sanguis* ‘kraujas’, *sorbere* ‘siurbti’, plg. kitų kalbų pavadinimus: rus. кровохлебка, lenk. krwiściąg, angl. blood-root; kitų kalbų sekiniais laikytini ir *bervidžio* (*Scrophularia*) vardai, turintys šaknį *liauk-, paliauk-*: lot. *scrophulae* ‘pagurklio liaukų pa-brinkimas’; *laibėnio* (*Alyssum*) sinonimai, turintys šaknį *siust-, pasiust-*, pasidaryti sekant graikų kalba: gr. ἀ- neigiamas priešdėlis, λύσσα ‘pasiutimas’ – augalas buvo vartojamas vaistams nuo pasiutimo, plg. angl. madwort; *plaučninkas, plaučiažolė* ‘plautė’ (*Pulmonaria*) pasidaryta sekant kitomis kalbomis: lot. *pulmo, -onis* ‘plaučiai’, *pulmonaris* ‘plautinis’, dar plg. šio augalo vardus kitose kalbose: vok. Lungenkraut, rus. легочница, angl. lungwort; J. Pabrėžos raštuose vartoti dilgialapio katilėlio (*Campanula trachelium*) pavadinimai *sprandadora, sprandininkė* pasidaryti sekant rūšies lotynišku vardu: lot. *trachelium* iš gr. τράχηλος ‘kaklas’.

3. Lietuvių kalboje apie 20 žmogaus kūno organų ir skysčių vardų gali eiti fitonimų šaknimis. Augalų pavadinimai sudaromi su visais gyvybiškai svarbiausiais organais (kraujas, širdis, kaulas, pūslė ir pan.). Su mažesniais kūno organais (nagai, oda, smegenys, nervai) ir su galūnėmis (koja, ranka, pirštas) fitonimų nelinkstama sudaryti.

SUTRUMPINIMAI

BVŽ – *Botanikos vardų žodynas*, sud. R. JANKEVIČIENĖ, Vilnius: Botanikos instituto leidykla, 1998.

BZF – *Litauische Forschungen* [...] von A. BEZZENBERGER, Goettingen, 1882.

IM – L. IVINSKIS, *Kalendorius arba metaskaitlius*.

LF – *Lietuvos TSR flora* 1–6, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Mintis, Mokslas, 1959–1980.

LBŽ – *Lietuviškas botanikos žodynas* 1, sud. Botanikos žodyno komisija, vadovaujama L. VAILIONIO, red. J. DAGYS, Kaunas: Varpas, 1938.

¹LKŽ_{I-III}, LKŽ_{III-XX} – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, Vilnius: Mintis, Mokslas, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Lietuvių kalbos instituto leidykla, 1968–2002.

LKŽ_K – *Lietuvių kalbos žodyno kartoteka*.

L, L – A. LALIS, *Lietuviškos ir angliškos kalbų žodynas*. 2 dalis: angliškai–lietuviška, Chicago, 1915.

LVAŠ – *Lietuvos vaistinių augalų sąrašas*, Kaunas: LTSR Kauno universiteto Medicinos fakultetas, 1941.

MIT – *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft* I–VI, Heidelberg, 1883–1912.

MTT – *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1930–1935.

MVAE – *Mažoji vaistinių augalų enciklopedija*, red. M. PUODŽIŪNIENĖ, Kaunas: „P. G.“ leidybinė įmonė, 2002.

VA – *Vaistiniai augalai*, vyr. red. J. PIPINYS, Vilnius: Mintis, 1973.

VAA – *Vaistinių augalų auginimas*, red. Z. BANDZAITIENĖ ir kt., Vilnius: Mokslas, 1983.

VAK – *Vaistingieji augalai* (katalogas), sud. H. DUDĖNAS, J. GRINEVIČIUS, St. GUDANAVIČIUS, Vilnius: Mokslas, 1976.

LITERATŪRA

BECKER, U. 1995: *Simbolių žodynas*, Vilnius: Vaga.

DAGYS, J. 1972: J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai. *Jurgis Pabrėža 1771–1849*, Vilnius: Botanikos institutas, 8–26.

ELISONAS, J. 1922/23: Iš Pabrėžos nespausdintų botanikos raštų. Uwagi tyżące się ułożenia doskonałej Flory Żmudzkiej. *Kosmos*, 1922/1923, sąs. 1, 46–51; sąs. 2, 183–186; sąs. 3, 283–292.

GAIVENIS, K. 1980: Paronimai – klastingi žodžiai. *Kalbos kultūra*, 39, 48–50.

GRYBAUSKAS, K. 1946: *Lietuvos TSR miškų sumedėję vaistingieji augalai*, Kaunas: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla.

GUDAVIČIUS, A. 2000: *Etnolingvistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.

JANKEVIČIENĖ, R. 1987: *Vasarą žydintys augalai*, Vilnius: Mokslas.

LEVI-STRAUSS, C. 1997: *Laukinis mąstymas*, Vilnius: Baltos lankos.

PUIDOKAS, A. 2002: *Vaistingieji augalai sodyboje*, Vilnius: Gamta.

ŠIMKŪNAITĖ, E. 1994: *Ką žino tik ragana, arba gyvenimas be tablečių*, Kaunas: Ūkininko patarėjas.

TRIMAKAS, R. 2001: Lietuvos kaimo vaistininkystės tradicijos XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje. *Liaudies kultūra*, 3, 18–27.

Aurelija Genelytė

Gauta 2003 10 16

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva

aurelaite@one.lt